

PATRICK NAGEL ȘI EXTRAVAGANȚA ANILOR '80 ÎNTRE POP ART ȘI MIȘCAREA FEMINISTĂ

Vlad Vieru

Abstract: Analyzing the landscape of the 20th century art we can understand how most of the artists came to be isolated and how art was reduced to just the individual energy. That is why the art of the 20th century has a motley and very diverse character.

The purpose of this article is to present the approach of the American feminist art of the 1980s through the vision of Patrick Nagel, considered by the Western art critics as one of the most significant artists of the American art of the past century. This presentation will try to illustrate how Patrick Nagel has played an important role in the movement of the feminist art of the second half of the 20th century and will also demonstrate how a male artist was capable to convey to the audience what feminist artists such as Cindy Sherman, Barbara Kruger or Louise Bourgeois did in their turn.

Keywords: Patrick Nagel, feminism, 1980s, Occident, illustration, Pop-Culture, art.

1. Artistul Patrick Nagel

Deși Patrick Nagel s-a stins din viață la vârsta de doar 38 de ani, trăind între anii 1945 și 1984, a reușit să lase în urma sa un număr important de lucrări de grafică, picturi și sculpturi, intrând în istoria artei drept un artist canonic al unei decade din care nu a apucat să trăiască decât câțiva ani, decada anilor '80. Deși activase ca artist încă din anii '70, Nagel se va bucura de un real succes și va intra în mentalitatea colectivă a culturii pop occidentale abia spre sfârșitul decadei menționate.

Născut în statul Ohio, absolvent al două facultăți de artă (Institutul de Arte Frumoase Chouinard și Institutul de Arte Frumoase al Universității de Stat din California), succesul său își are începutul odată cu publicarea unor ilustrații în reviste de notorietate în acea vreme, inclusiv revista Playboy. După aceasta, Patrick va reuși, în mai puțin de 7 ani, să publice peste 60 de ilustrații – lucrările originale se vor vinde la doar câteva zile de la publicarea acestora. Tehnica folosită de artist în lucrările sale este acrilicul pe pânză sau pe carton, apelând rareori la serigrafie, precum Andy Warhol.

Printre clienții fideli ai artistului se vor afla și instituții de prim rang precum Casa Albă, IBM și MGM (Metro Goldwin Meyer). Câteva dintre lucrările sale originale au fost păstrate și sunt în continuare publicate de către Institutul Smithsonian și de către Muzeul Luvru din Paris. După fiecare vernisaj al artistului, operele expuse se achiziționau foarte repede. Criticul de specialitate Elena G. Millie, care a publicat și un studiu despre artist, menționează faptul că acestea erau cumpărate la jumătate de oră după deschiderea fiecărei expoziții. Datorită acestui fapt, criticii de artă

americani l-au considerat, încă de atunci, drept unul dintre cei mai bine vânduți artiști contemporani.

Patrick Nagel adora arta prerafaeliților și universul feminin. El își va dedica toată cariera artistică doar reprezentării și glorificării sexului feminin. Datorită acestor preferințe, a fost apreciat ca fiind un artist care a gândit întocmai conform conceptelor feministe ale anilor '80. Reprezentările sale feminine sunt considerate de către istoricii de artă drept cele mai exacte întrupări ale puterii și ale idealului feminin al decadei optzeciste: o ființă independentă, lipsită de inhibiții și indiferentă la critica societății.

Prin cunoștințele sale solide de istoria artei, prin educație, Nagel a demonstrat un adevărat profesionalism în abordarea tehnicilor grafice, lucrările sale putând fi considerate drept realizări excepționale în această tehnică. Deși nu și-a dorit neapărat să iasă în evidență ca persoană publică, rămânând deseori în spatele lucrărilor sale, imaginea lui a fost păstrată în câteva fotografii și există un singur interviu televizat în care povestește despre conceptul din spatele lucrărilor sale. Din acest documentar reiese faptul că Patrick Nagel a avut colaborări importante pe parcursul carierei, precum: coperta albumului *Rio*, din anul 1982, al formației de muzică New Wave Duran Duran, grafica și scenografia emisiunii televizate *The Magic of David Copperfield* etc. De asemenea, activitatea lui s-a îndreptat și spre sfera publicitară, Nagel realizând reclame pentru diverse produse, prin toate aceste creații influențând, în final, orientarea întregii estetici occidentale optzeciste. În lumea cinematografică, creația sa a influențat filme precum *Moonbeam City* și *Aeon Flux*, iar în lumea muzicală, de exemplu, producătorul Robert Palmer a abordat în celebrul hit *Simply Irresistible* stilul inconfundabil a lui Nagel.

2. Definirea artei în Occidentul secolului al XX-lea în raport cu arta lui Nagel

Împărțind în mici capitole acest peisaj artistic al secolului al XX-lea putem fi de acord cu concluzia la care a ajuns criticul de artă Pierre Courthion, spunând că în această perioadă se ajunge la o accentuare a individualităților, a *artei reduse doar la energia individuală*¹. Acesta consideră, de asemenea, că multe dintre curentele contemporane pot căpăta titlul de *aventuri artistice*². Acest lucru conferă artei secolului al XX-lea un aspect *pestriț și foarte divers*³. Diversitatea va lua naștere ca urmare a experimentelor prin care artiștii vor încerca să abordeze noi tematici care au fost considerate tabu în cultura pop. Important de menționat este și faptul că, după cel de-al Doilea Război Mondial, s-a născut o dorință colectivă a Occidentului de a-și demonstra vitalitatea și virtuțile naționale în domeniul creației artistice, mai ales la New York, Paris, Roma etc.

În acest context a luat naștere și un curent artistic dedicat, în principal, maselor: Pop Art. Acest curent, caracterizat drept *o consecință a unei culturi exuberant comerciale*⁴ și care *exprima asaltul vizualului*⁵, poate fi interpretat și ca un mesaj care reflectă transformarea societății, o societate a superficialității în care oamenii

1. Pierre Courthion, p. 14.

2. Pierre Courthion, p. 13.

3. Ibidem, p. 14.

4. Dan Grigorescu, p. 8.

5. Ibidem, p. 8.

încearcă să se integreze prin aderarea la anumite idealuri promovate prin mass-media (de exemplu pop icon-urile). Acest curent a adus cu sine o schimbare de situație în lumea artei, artiștii pop căutând obiecte comerciale care puteau fi considerate drept nonartistice și introducându-le în picturile sau sculpturile lor, prin aceasta consacrandu-le valoarea plastică. Cu ajutorul serigrafiei, aceștia puteau, la fel precum produsele dintr-un supermarket, să-și multiplice creațiile, ele devenind mai accesibile masei. De asemenea, artistul mișcării Pop Art va analiza mult mai în detaliu orice obiect industrial sau fenomen cultural: *artistul examinează cu curiozitate un tub de pastă, o cutie de supă sau bere (...) afișele repetate la nesfârșit ale stelelor de cinema, Marilyn Monroe, Liz Taylor, Elvis Presley (...)*⁶, creând astfel o *oglindire a imaginilor cotidiene*.⁷

Având în vedere întregul context al epocii, îl putem considera pe Patrick Nagel ca fiind unul dintre personajele cheie ale mișcării Pop Art. El este un artist american al secolului al XX-lea cu o viziune artistică inovativă, care reușește să atragă atât experți de artă, cât și un public fidel, prin creațiile sale unice. Opera sa este destinată unui public larg și variat, nu unei elite. Lucrările lui capătă importanță prin faptul că prezintă problemele reale ale societății contemporane cu el, atrăgând și simpatia cercurilor feministe de la acea vreme datorită modului prin care reprezenta noua imagine a femeii moderne.

Pentru a începe o analiză în detaliu a artei lui Nagel, se cuvine mai întâi o scurtă prezentare a picturii din secolul în care acesta a trăit. Din punct de vedere estetic, Cirlot consideră că aceste curente noi ale secolului al XX-lea ar proveni din atitudini estetice tipice perioadei de restriște dinaintea Primului Război Mondial, o antiteză între constatarea senzațiilor și glorificarea existenței launtrice. Conform analizei lui Cirlot, arta contemporană se poate încadra în două atitudini, numite de către acesta *atitudini fundamentale*⁸: atitudinea raționalistă care se împotrivesc „necunoscutului” și atitudinea numită de acesta *antiiluministă*⁹ care semnifică *o stare de extenuare intelectuală a căreia îi lipsește acutul simț specific al rupturii istorice care o determină*¹⁰.

De data aceasta ne vom axa pe atitudinea raționalistă, deoarece considerăm că, atât Patrick Nagel, cât și artiste feministe, și-au dedicat operele lor culturii populare, realității în care trăiau, încercând să dea un răspuns problemelor societății și îndrăznind să aducă la suprafață anumite probleme considerate inițial tabu sau care ieșiseră deja din aura tabuului și urmau să fie clarificate. Nagel ar putea fi considerat drept un continuator al atitudinilor estetice specifice perioadei dinaintea Primului Război Mondial, datorită admirației și inspirației sale din arta preraphaelită. Așadar, poate un artist ca Patrick Nagel, care se inspiră din trecut sau din arta extrem orientală, să aibă toate calitățile unui artist al secolului al XX-lea?

3. Feminismul în perioada succesului artei lui Nagel

În secolul al XX-lea, artiste feministe au reușit să se evidențieze prin curajul lor și să se exprime cu privire la rolul femeii în societate. Artiste precum Cindy Sherman,

6. Ibidem, p. 16.

7. Ibidem, p. 16.

8. Juan Eduardo Cirlot, p. 8.

9. Ibidem, p. 8.

10. Ibidem, p. 8.

Barbara Kruger sau Louise Bourgeois au încercat, prin arta lor conceptuală, să demonstreze faptul că o persoană de sex feminin poate juca un rol la fel de important precum o persoană de sex masculin. Este vorba de o perioadă în care femeia încă se mai lupta pentru egalitatea între genuri, într-un Occident ce se dorea a fi tot mai democrat.

Arta feministă, cu precădere cea din perioada anilor 1960-1970, a încercat să construiască un dialog între privitor și opera de artă prin prisma puterii feminine. Nepunând accentul pe estetica pură sau pe arta pentru artă, această orientare îl îndeamnă pe privitor să înfrunte și să își pună întrebări cu privire la normele sociale și politice, cu speranța de a-l schimba și de a-l face să contribuie la modificarea mentalităților sociale care privesc sexismul și discriminările sociale, în general.

Fotografa și producătoarea de filme Cindy Sherman a creat un adevărat manifest prin arta sa, subliniind faptul că orice persoană, indiferent de sex sau rasă, ar trebui tratată la fel. Barbara Kruger a reușit prin colajele sale, utilizând constant mesaje care începeau cu *tu, voi, noi, ei*, să transmită societății mesaje directe de putere, identitate și sexualitate, astfel reușind să ambiționeze noile generații de femei ale culturii pop să ia atitudine față de tratamentele discriminatorii. De asemenea, Louise Bourgeois a reușit, prin sculpturile și instalațiile sale, să promoveze în mentalitatea colectivă importanța sexualității, a corpului, a morții, a subconștientului, dar și a familiei și a vieții domestice.

Trebuie luat în considerare faptul că, la începutul decadei optzeciste, femeia occidentală trecuse deja de o primă etapă a feminismului, finalizată cu obținerea unor importante drepturi politice și se afla la sfârșitul celei de a doua etape, care viza schimbări de mentalitate socială. Femeia americană se afla la sfârșitul celui de-al doilea val al feminismului, dornică de a rezolva probleme legate de sexualitate, de familie, de locul de muncă, de drepturile reproductive¹¹. De acum înainte venitul/salariul devenea egal cu cel al bărbatului, femeia putea ocupa funcții înalte în orice domeniu, iar orientarea sexuală nu mai era un tabu. Chiar și desenele animate americane ale vremii (precum renumita serie *Jem and The Holograms*) și-au dorit și au reușit să transmită ideea femeii de succes care își poate îndeplini orice vis personal sau social.

Când prezentăm această decadă trebuie să luăm în vedere următorul ideal feminin: *amazoana strălucitoare, cu un trup perfect lucrat și îngrijit într-o sală de gimnastică, plimbându-se pe podiumul de modă în pantofi cu toc cui, de fapt exprimarea unei imagini a puterii și sexualității femeii de succes contemporane*¹². Această schimbare bruscă a idealului feminin de la o decadă la alta este, și în acest caz, strâns legată de evenimentele sociale și culturale. Dacă în anii '70 foarte puține femei reușeau să ocupe o funcție înaltă în lumea afacerilor, începând cu anii '80 din ce în ce mai multe persoane de sex feminin începeau să ocupe funcții importante în lumea marilor companii de afaceri, a corporațiilor. În cadrul acestui context social apare în scenă și artistul Patrick Nagel. Poate fi considerat acesta drept un propagandist al acestui nou tip de femeie emancipată?

4. Feminismul în arta lui Nagel

La fel ca și Andy Warhol, Nagel este un artist care se axează pe grijile culturale ale societății în care trăiește, mai ales când vine vorba despre noua imagine a femeii

11. Drepturi legate de permisiunea femeilor de a face avort.

12. Marnie Fogg, p. 436.

moderne și emancipate, care intra în decada anilor '80 ca o femeie din ce în ce mai puternică și mai autoritară.

Pentru a putea formula o primă descriere a femeii lui Nagel este important să împărtășim opinia criticilor de artă care au studiat această tipologie: "Este o femeie sofisticată și elegantă, care în același timp are și o expresie misterioasă. Este atrăgătoare și grațioasă, dar în același timp rece și distantă. Niciodată nu vei putea cunoaște această femeie deși se uită direct la tine, ademenindu-te și dispusă oricând să te înfrunte. Această femeie nu poartă un nume, este un model general, putând fi oricine din societate".¹³

Inspirat de cromatica stampelor japoneze și de estetica Art Deco, Patrick Nagel reușește să își creeze un stil aparte, elegant. Cromatica sa minimalistă, cu accent pe culorile primare, alternate cu griuri colorate, este o caracteristică esențială care atrage atenția și care adaugă un plus caracterului femeilor sale. Formele corpului corespund idealului feminin al acelei perioade: femeia amazoană. Această femeie nu poate fi comparată cu primele femei ale lui Nagel din anii '70, care sunt șterse, lipsite de atitudine și foarte simple în expresii. Criticii de artă au observat faptul că toate femeile lui Nagel au nasul drept și sprâncenele redată într-un arc dramatic. Acest tip de expresie a feței sugerează caracterul puternic pe care orice femeie ar fi trebuit să îl aibă în acea perioadă. Nagel a dorit, de asemenea, să accentueze viziunea sa asupra sexului frumos apelând la asocieri ale femeii cu o ființă din regnul animal, pe care l-a considerat a fi cel mai potrivit pentru a evidenția puterea feminină din decada în care el crea. Astfel regăsim lucrări ale artistului precum cea din Fig. 4 în care femeia este asociată cu o panteră. De luat în considerare este faptul că pantera din lucrarea menționată este una neagră. Pantera neagră este un animal destul de rar și socotit a fi un animal cu un aspect fizic plăcut dar, în același timp, și înfricoșător. Aceasta și-a făcut apariția deseori, atât în literatură cât și în artă, fiind considerată un simbol negativ. În literatura modernă pantera capătă, însă, și caracteristici pozitive. Asemenea unei pantere negre, femeia nageliană posedă trei calități importante: frumusețe, putere și versatilitate. Referindu-ne din nou la Fig. 4 vom putea observa foarte clar cele trei elemente. Frumusețea este redată prin eleganța liniilor și prin pozițiile în care sunt surprinse personajele: femeia este surprinsă într-o ipostază relaxată și atrăgătoare, în timp ce pantera își face apariția prin spatele acesteia, făcând pași lenți și eleganți. Puterea este redată prin atitudinea pe care o afișează protagoniștii tabloului: personajul uman are o privire pătrunzătoare prin care demonstrează siguranța și încrederea în sine, în timp ce pantera este încordată și are o privire tăioasă, sugerând hotărâre și control deplin asupra atitudinilor sale. Versatilitatea ne este înfățișată în momentul în care privim în ansamblu întreaga compoziție și luăm în considerare cele două caracteristici descrise până acum: de la cromatică, până la poziția și atitudinea personajelor, putem fi cuprinși fie de o atmosferă relaxantă, fie de una energică, plină de forță. Aceste contraste, atât cromatice, cât și de atitudine, îi conferă tabloului unicitate.

Femeia nageliană este la limita dintre înger și demon, are un aspect simplu și este redată minimalist, dar în același timp posedă un caracter sofisticat, are o privire seducătoare (bine marcată prin contururi negre) și un aer misterios de superioritate,

13. "She is elegant and sophisticated, exuding an air of mysterious enticement. She is capable, alluring, and graceful, but also aloof and distant. You will never know this woman, though she stares straight at you, compelling you to become more involved, challenging you to an intense confrontation." Elena G. Millie, p. 2.

de dominanță, și o forță diabolică ascunsă. Femeia lui Nagel a corespuns întocmai opiniei colective cu privire la statutul și imaginea femeii occidentale de la acea vreme.

În același timp, am mai putea considera lucrările lui Nagel și un dialog intercultural. Mutându-ne atenția la cromatică, vom observa că artistul le atribuie femeilor sale simplitate și o esențializare a trăsăturilor cu ajutorul culorilor inspirate din gravurile japoneze, mai precis din arta gravurii de tip Ukiyo-e din perioada Edo (1603-1868). Asemenea personajelor din acest tip de artă, personajele umane ale artistului vor avea întotdeauna pielea albă și vor fi înconjurate de o cromatică formată din contraste puternice dintre alb și negru și de griuri colorate. Liniile care conturează obiectele dintr-un tablou vor fi mereu precise și clare.

Reușind să creeze aceste lucrări care au avut un puternic impact asupra mass-mediei, putem spune că Patrick Nagel a reușit să își demonstreze, pe această cale, atât talentul, cât și buna stăpânire a tehnicii artei grafice și a serigrafiei. Având cunoștințe foarte bune de istoria artei, de îmbinare a culorilor, de metodă de construire a unei compoziții (utilizând, de exemplu, linii în diagonală care conduc privirea spre punctele de interes pe care artistul dorește să le evidențieze) și de design grafic, acesta a construit un limbaj artistic prin care a reușit să fie înțeles de către societatea în care acesta trăia. Desigur, utilizarea mass-mediei pentru promovarea lucrărilor sale a avut și ea un rol consistent, însă valoarea artistului a fost demonstrată atât de numărul mare de admiratori și de cumpărători care au relaționat cu operele sale, cât și de rememorarea prezenței constante a numelui său în lumea artei, odată cu trecerea timpului. Lucrările sale se bucură de o valoare deosebită și de admiratori chiar și în ziua de astăzi; unele lucrări, având în centru figuri feminine, sunt cotate la prețuri ce pot depăși suma de 100.000 de dolari per lucrare în anumite case de licitații internaționale (lucrările imprimate pot începe de la sume de 100-200 de dolari și pot atinge sume maxime de 5.000 de dolari per lucrare).¹⁴

Portretele feminine ale lui Nagel au fost cumpărate la foarte scurt timp de către marile dive ale decadelor optzeciste, printre ele aflându-se și renumita actriță Joan Collins, care a devenit un simbol al feminismului acestei decade și care a pozat pentru Nagel. În viziunea artistului, Joan Collins reprezenta, mai ales în renumitul serial *Dynasty*, exact tipul de femeie puternică, rafinată, încrezătoare în propriile sale puteri, care arăta atrăgător în orice moment al zilei, fie acasă, fie la birou.

Luând în considerare aceste lucruri, foarte multe femei din cultura pop a acelei perioade au empatizat cu această artă legată de ideea emancipării femeii și cu acest stil unic al artistului. Renumitul jurnalist Karl Bornstein considera că arta lui Patrick Nagel a fost exact ceea ce publicul a avut nevoie în acea perioadă. Nagel va reuși să surprindă forța feminității atât prin arta grafică și pictură, cât și prin două sculpturi din bronz pe care le va considera un elogiu adus genului feminin. Cele două sculpturi se numesc *Full Standing Woman* (Femeie stând în picioare) și *Bust of a woman* (Bustul unei femei). Ambele statui au aceeași atitudine impozantă față de privitori și ambele reușesc, atât prin postură, cât și prin cromatică, să atragă atenția din orice unghi ar fi privite. Deși acestea țin ambele capul îndreptat în jos, expresia feței denotă aceeași aură misterioasă: nu știi la ce se gândesc, dar știi că sunt niște femei împlinite care reușesc să fie nepăsătoare față de critica societății la adresa

14. Vezi sursele din webografie pentru detalii.

lor. În *Bust of a woman* (Fig. 2) Nagel a reușit foarte bine să surprindă o imagine a unei femei oarecare din acea perioadă, o femeie din societatea occidentală, cu care orice tânără a anilor '80 se poate identifica. Cromatica este vie, radiantă, conform modei acestei perioade. Expresia feței este una dramatică sugerând un rafinament aparte. Poziția corpului sugerează o atitudine sofisticată, tipică unei femei lipsite de griji. A doua statuie din bronz, *Full Standing Woman*, este inspirată din stilul Art Deco și înfățișează o persoană care stă în picioare și este îmbrăcată cu un halat din care se face vizibilă o coapsă, o reprezentare încărcată de erotism. Poziția în care stă este una încrezătoare. Modelul se uită tot în jos, sugerând, prin expresia feței, o atitudine încrezătoare și sofisticată. Această sculptură încearcă să creeze o paralelă între femeia anilor '80 și lupta pentru emancipare a femeii din anii '20, atitudinea corpului aducând personajul în actualitate. Această paralelă face trimitere și la ideea conform căreia, în anii '20, femeia se afla încă în plină luptă pentru drepturile ei, ajungând în anii '80 să se bucure de succesul acestei lupte. Cromatica nu mai este la fel de vie ca la statuia anterioară, de data aceasta vaporozitatea halatului este redată printr-o culoare mai sobră și mai elegantă, sugerând o femeie rafinată. Respectiva sculptură redă o femeie oarecare prinsă în momentul ieșirii dintr-o cadă sau care se afla în baia personală (ambient sugerat de halat și de papucii din picioare).

Patrick Nagel a reușit să reflecte foarte bine statutul femeii anilor '80. Utilizând culori tari, modele cu trup bine definit și cu fețe foarte expresive și misterioase, Nagel reușește să definească atât idealul frumuseții feminine, cât și stadiul la care mișcarea feminină reușise să ajungă în acea perioadă.

Putem afirma, în concluzie, că Patrick Nagel a reușit să contureze într-un mod foarte clar tipologia femeii din societatea anilor '80 și, în același timp, să promoveze acest ideal și în cultura pop a epocii. Artistul a conceput imagini conform gândirii feministe a anilor menționați, de aceea femeile sale sunt considerate de către istoricii de artă drept cele mai exacte reprezentări ale puterii și ale idealului feminin al decadelor optzeciste: femeia independentă, lipsită de inhibiții și detașată de critica societății. Multe femei din cultura pop a acelei perioade au empatizat cu acest stil unic al lui Nagel. Artistul a reușit să surprindă simbolic idealurile feminine ale epocii, utilizând atât arta grafică și pictura, cât și sculptura. Folosind culori primare, linii în contururi clare, femeile sale au trupuri bine definite, senzuale, cu fizionomii foarte expresive și pline de forță.

Nagel este de fapt un important reprezentant al artei postmoderne și un strălucit reprezentant al artei pop, a reușit la începutul decadelor 1980 să reprezinte într-un mod realist, atât din punct de vedere estetic, cât și moral, noua viziune a idealului feminin. Prin promovarea acestei viziuni atât în reviste, cât și în galerii de artă, creația lui Patrick Nagel a devenit reprezentativă pentru cultura pop și pentru epoca sa.

Patrick Nagel

Fig. 1 *Fără titlu*, acrilic pe carton

Fig. 2: *Bust of a woman*,
bronz cu policrom, 1984

Fig. 3 *Fără titlu*, acrilic pe carton

Fig. 4 *Fără titlu*, acrilic pe carton

Fig. 5 *Fără titlu*, acrilic pe carton

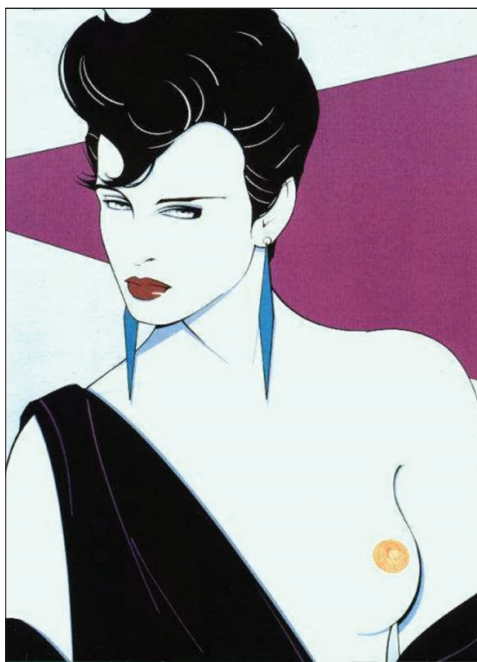

Fig. 6 *Fără titlu*, acrilic pe carton

Fig. 7 *Fără titlu*, acrilic pe carton

BIBLIOGRAFIE

- CIRLOT, Juan Eduardo: *Pictura contemporană*, București, Editura Meridiane, 1969.
- COURTHION, Pierre: *Curențe și tendințe în arta secolului XX. Privire generală asupra artei internaționale de la 1900 până în zilele noastre*, București, Editura Meridiane, 1973.
- FOGG, Marnie: *Moda. Istoria completă*, București, Editura Rao, 2015.
- FRANKEL, Rob, *The artist who loved women. The incredible life & work of Patrick Nagel. The most successful and anonymous American artist of the 1980s*, Los Angeles, Editura Frankel & Anderson, 2016
- GRIGORESCU, Dan, *Pop Art*, București, Editura Meridiane, 1975
- MILLIE, Elena G. (coord.), *Nagel: The Art of Patrick Nagel*, Toronto, Editura St. James Ltd., 1985

Webografie

- https://www.ebay.com/sch/i.html?_from=R40&_nkw=patrick%20nagel&_sacat=0&rt=nc&_udlo=1000 (accesat 21.07.2019)
- <https://www.invaluable.com/artist/nagel-patrick-1hamk2ctaf/sold-at-auction-prices/> (accesat 21.07.2019)
- <http://patricknagel.com/> (accesat 21.07.2019)
- <https://www.finebooksmagazine.com/news/patrick-nagel-among-featured-artists-heritage-auctions-october-illustration-art-auction> (accesat 21.07.2019)
- https://www.amazon.com/s?k=patrick+nagel+print&ref=nb_sb_noss_2 (accesat 21.07.2019)
- <https://www.liveauctioneers.com/price-guide/patrick-nagel/18915/> (accesat 21.07.2019)
- <http://www.estateauctionservice.com/cat101-125.htm> (accesat 21.07.2019)
- <https://blog.chasenantiques.com/tag/patrick-nagel/> (accesat 21.07.2019)

Imagini

Imagine principală:

MILLIE, Elena G. (coord.), *Nagel: The Art of Patrick Nagel*, Toronto, Editura St. James Ltd., 1985

Figura 1:

<https://www.hollywoodreporter.com/news/why-80s-artist-patrick-nagels-look-is-enjoying-a-comeback-1185955> (accesat 21.07.2019)

Figura 2:

<https://www.invaluable.com/auction-lot/patrick-nagel-l-e-carol-bronze-bust-sculpture-282-c-ebe45f09aa> (accesat 20.07.2019)

Figura 3:

<https://dyn1.heritagestatic.com/lf?set=path%5B1%2F9%2F1%2F4%2F3%2F19143194%5D&call=url%5Bfile%3Aproduct.chain%5D> (accesat 20.07.2019)

Figura 4:

<https://dyn1.heritagestatic.com/lf?set=path%5B1%2F1%2F7%2F8%2F8%2F11788602%5D&call=url%5Bfile%3Aproduct.chain%5D> (accesat 20.07.2019)

Figura 5:

<https://sheilagibsonstoodley.files.wordpress.com/2017/11/patrick-nagel-american-1945-1984-bold-world-record-200000-heritage.jpg?w=1100> (accesat 20.07.2019)

Figura 6:

<https://vidalcuglietta.com/wp-content/uploads/2018/07/nagel-painting-luxury-patrick-nagel-art-of-nagel-painting.jpg> (accesat 20.07.2019)

Figura 7:

<https://i.pinimg.com/564x/75/73/d1/7573d1438d5a054dcb6ba27efa671832.jpg> (accesat 20.07.2019)